

ФУНКЦІОНАЛЬНО-ІЄРАРХІЧНА ТЕОРІЯ ЕКВІВАЛЕНТНОСТІ В ПЕРЕКЛАДІ АНГЛОМОВНИХ ТА ФРАНКОМОВНИХ ТЕКСТІВ КОНВЕНЦІЙ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ

Стаття присвячена розробці нової функціонально-ієрархічної теорії еквівалентності. Проводиться аналіз та апробація даної теорії на прикладі перекладу текстів конвенцій. Пропонується запровадження таких рівнів: текстотворюючого, модально-оціночного, емоційного, крос-культурного та інтердисциплінарного.

Ключові слова: еквівалентність, функціональний підхід, функціонально-семантичне поле, крос-культурна комунікація, субмова.

Статья посвящена разработке новой функционально-иерархической теории эквивалентности. Проводится анализ и апробация данной теории на примере перевода текстов конвенций. Предлагается введение таких уровней: текстобразующего, модально-оценочного, эмоционального, кросс-культурного и интердисциплинарного.

Ключевые слова: эквивалентность, функциональный подход, функционально-семантическое поле, кросс-культурная коммуникация, субязык.

The article deals with the development of a new functional and hierarchical theory of equivalence. Given theory is analyzed and tested based on the example of translation of the texts of conventions. The following levels are suggested for introducing: text-creative, modal estimating, emotional, cross-cultural and interdisciplinary levels.

Key words: equivalence, functional approach, functional semantic field, cross-cultural communication, sub-language.

В науці перекладознавства одним із центральних феноменів, навколо якого безперервно точаться суперечки виступає поняття «еквівалентність». Аналіз наукових робіт дозволяє зробити висновки про доречність вивчення даного явища на мікро- та макрорівнях. На мікрорівні «еквівалентність» досліджували В.С. Виноградов, Я. І. Рецкер, А.Д. Швейцер.

Інші науковці пішли далі, описавши еквівалентність на макрорівні, розробивши такі теорії перекладацької еквівалентності, які огортали б всі рівні мови. Таким чином, виникли «Теорія рівнів еквівалентності» В.Н. Комісарова та інші ієрархічні моделі еквівалентності, над якими працювали такі видатні перекладознавці, як В.Г. Гак, Ю.І.Львін, В. Коллер, М. Бейкер. Саме завдяки ієрархічним теоріям в перекладознавстві з'являються такі поняття як: денотативна еквівалентність, що передбачає збереження предметного змісту тексту; конотативна еквівалентність – передача конотацій тексту шляхом цілеспрямованого вибору синонімічних мовних засобів; текстуально-нормативна еквівалентність – орієнтована на жанрові ознаки тексту, на мовленнєві і мовні норми; прагматична еквівалентність, яка передбачає певну установку на реципієнта; формальна

еквівалентність, орієнтована на передачу художньо-естетичних, каламбурних, індивідуалізуючих та інших формальних ознак оригіналу.[1:145]

Дослідивши особливості, специфіку та філософію перекладу конвенцій, ми пропонуємо впровадити нову функціонально-ієрархічну теорію еквівалентності. В основу розробки покладено функціональний підхід, у полі якого мова розуміється як цілеспрямована система засобів вираження (цільове призначення мови). Він передбачає аналіз функціональної природи мовних одиниць та й мови загалом, за якого акцентується увага на призначенні мовної одиниці.

Методологічною основою створення нової функціонально-ієрархічної теорії еквівалентності виступає теорія функціонально-семантичного поля О.В. Бондарка. Під функціонально-семантичним полем він розуміє систему різнорівневих мовних одиниць (лексичних, морфологічних, синтаксичних), здатних виконувати одну спільну функцію, що ґрунтується на спільності категоріального змісту (аспектуальність, модальність, стан, персональність, посесивність, міра, локативність, темпоральність тощо). [2:56]

Таким чином, функціонально-ієрархічна теорія еквівалентності включає:

Текстоутворюючий рівень. Його суть полягає в тому, що всі речення слугують відправним пунктом мети висловлювання чи свого роду фразовим зачином для кожного наступного тематичного відрізка тексту перекладу, а також для цілих абзаців. На прикладі конвенцій відправна точка обумовлюється структурою даного типу документів офіційно-ділового стилю таким чином, що одиницями перекладу конвенцій виступають саме її структурні елементи: преамбула, в якій може зазначатися перелік держав, які її підписали та виклад цілей, які спонукали її підписання; статті та заключні положення, які уточнюють повноправних членів відповідної конвенції, кількість підписаних автентичних копій, мови, якими вона була складена, місце та дату підписання. [3:9] Текстотворенню конвенцій характерні довгі речення, розгорнуті періоди з розгалуженим сполучниковим зв'язком, з прикметниковими і дієприкметниковими зворотами, інфінітивними конструкціями, вставними виразами, структура яких чітко відображена і в українських перекладах. Нерідко речення складається з відрізків, кожен з яких виражає закінчену думку, оформлений в окремий абзац, але не відділений від інших крапкою, а входить формально у структуру одного речення.

Модально-оціночний рівень простежується у тому, що перекладач пробує висловити відношення мовця до того чи іншого феномену, тобто згоду чи незгоду процесуального плану. Наприклад, *States Parties shall co-operate amongst themselves and with other member States of the Council of Europe within the framework of the appropriate intergovernmental body of the Council of Europe in order to deal with all relevant problems and to promote the progressive development of legal principles and practice concerning nationality and related matters.* – *Les Etats Parties doivent coopérer entre eux et avec les autres Etats membres du Conseil de l'Europe dans le cadre de l'organe intergouvernemental approprié du Conseil de l'Europe afin de régler tous les problèmes pertinents et de promouvoir le développement progressif des principes et de la pratique juridiques concernant la nationalité et les questions y afférentes.* - *Держави-учасниці співробітничать між собою та з іншими державами – членами Ради Європи з метою врегулювання всіх відповідних проблем та сприяння прогресивному розвитку правових принципів та практики, які стосуються громадянства та пов'язаних з ним питань.*

Або ж: *Such techniques may include monitoring orders, observation, interception of telecommunications, access to computer systems and orders to produce specific documents. - Parmi ces techniques, on peut citer les ordonnances de surveillance de comptes bancaires, l'observation, l'interception de télécommunications, l'accès à des systèmes informatiques et les ordonnances de production de documents déterminés.* - Такі методи можуть включати постанови про підслуховування, нагляд, перехват телекомунікаційних повідомлень, доступ до комп'ютерних систем і постанови про надання конкретних документів. У вищенаведеному прикладі простежуємо вжитий в англійському тексті присудок в активному стані, що відображено в українському перекладі, а у французькому тексті вжито безособовий присудок «можна назвати».

Емоційний рівень виявляється в тому, що навіть в текстах конвенцій він дозволяє імплементувати суб'єктивне ставлення автора до тексту. Це виражається в підкресленні урочистості та важливості правочину, емоційне ставлення якого передається через вдання до тавтології, широкого вживання архаїзмів та герундія. Простежимо це на прикладі преамбули Європейської конвенції про правову допомогу у кримінальних справах:

<p><i>Preamble</i> <i>The governments signatory hereto, being members of the Council of Europe, Considering that the aim of the Council of Europe is to achieve greater unity among the members; Believing that the adoption of common rules in the field of mutual assistance in criminal matters will contribute to the attainment of this aim; Considering that such mutual assistance is related to the question of extradition, which has already formed the subject of a Convention signed on 13th December 1957, Have agreed as follows...</i></p>	<p><i>Préambule</i> <i>Les Gouvernements signataires, Membres du Conseil de l'Europe, Considérant que le but du Conseil de l'Europe est de réaliser une union plus étroite entre ses Membres; Convaincus que l'adoption de règles communes dans le domaine de l'entraide judiciaire en matière pénale est de nature à atteindre cet objectif; Considérant que l'entraide judiciaire est une matière connexe à celle de l'extradition qui a déjà fait l'objet d'une convention en date du 13 décembre 1957, Sont convenus de ce qui suit...</i></p>	<p><i>Преамбула</i> <i>Уряди держав – членів Ради Європи, які підписали цю Конвенцію, враховуючи, що метою Ради Європи є досягнення більшого єднання між її членами, переконані в тому, що прийняття спільних правил в галузі взаємної допомоги у кримінальних справах сприятиме досягненню цієї мети, беручи до уваги, що така взаємна допомога пов'язана з питанням екстрадиції, з якого вже було підписано 13 грудня 1957 року відповідну конвенцію, погодили про таке...</i></p>
---	---	---

Крос-культурний рівень полягає в адекватному розумінні культурного тексту. Декодифікація культурного тексту-повідомлення, що відбувається в даному випадку, має відбуватися за правилами відправника. В іншому випадку повідомлення ризикує бути неправильно інтерпретованим чи інтерпретованим правильно, але не до кінця. Візьмемо

до прикладу назву конвенції Ради Європи *Convention on Laundering, Search, Seizure and Confiscation of the Proceeds from Crime - Convention relative au blanchiment, au dépistage, à la saisie et à la confiscation des produits du crime - Конвенція Ради Європи про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом*. В англійському та французькому текстах вжито *seizure - la saisie*, дані терміни вживаються у більшості випадків у значенні «*вуймка*», але в даному випадку має місце українська реалія - *арешт доходів*.

Розуміння (доступність інформації) відбувається за умови адаптації кодів двох культурних систем задля виконання даного завдання. Ми маємо на увазі, що це твердження слід інтерпретувати як намагання підтримати спільність перед лицем репрезентацій розбіжностей, що їй суперечать. [4:31] Під час перекладу тлумач має вирішувати лінгвостилістичні проблеми, тому він має бути спеціалістом не лише міжмовної, але й міжкультурної комунікації. Він має знаходити адекватні, з погляду іншої культури, форми висловлення думки, приймати рішення щодо адаптації перекладу до культурних норм іншої мови або збереження особливостей культури рідної мови.

Перекладаючи конвенції Ради Європи та ООН, потрібно пам'ятати, що вихідний текст організований у відповідності з певною правовою системою, яка знаходить своє відображення в формулюваннях, які в них містяться, а текст перекладу націлений на використання в рамках іншої правової системи з характерними саме для неї формулюваннями. Наприклад, в українській юриспруденції одним із видів злочинів за ступенем тяжкості є *тяжкий злочин*, в англійській площині ми маємо справу з *serious crime*, (дослівно «серйозний злочин»), у французькій, як і в українській - *le crime grave*. Тобто, розгляд факторів перекладу будь-якого тексту в умовах міжкультурної комунікації будується з урахуванням основних особливостей мовної культури, типу і механізму соціального кодування рідної і іноземної мов. Такий підхід дозволяє виявити нову точку зору на рішення практичних завдань, пов'язаних з проблемами перекладу. Головну роль в зв'язку з цим відіграє не тільки володіння соціальними знаннями правових норм, юридичної термінології, судово-процесуальних систем, але і особисті якості перекладача, оскільки переклад будь-якого тексту передбачає взаємодію суверенних національних мов, і, відповідно, культурних концептів. Для досягнення адекватного перекладу необхідно володіти специфікою образів і пов'язаних з ними програм діяльності тих типів культур, між якими ведеться комунікація [5:34]. Наприклад, *proceeds from crime - les produits du crime - доходи, одержані злочинним шляхом*.

На думку автора, найбільша проблема юридичного дискурсу конвенцій в тому, що він невидимий, таким чином найбільша складність для перекладача полягає не в перешкодах на шляху у сприйнятті вокабуляра та синтаксичних структур, вживаних у вправі, а збагнути конвенції, якими оперує мова.

Інтердисциплінарний рівень передбачає інтерпретацію текстів, як репрезентантів певної дисципліни. Зокрема, йдеться про мову юридичних документів, яка становить концептуальну картину окремого виміру, тобто виступає суб-мовою. Мова конвенцій як спеціальна «субмова» має свій власний зміст і низку специфічних якостей. Той факт, що переклад мови права є нелегким завданням є безперечним, як перекладачі так і правники віками роздумують над питанням, що є еквівалентом англійського терміну «*rule of law*» - *верховенство права* (франц. *la primauté du droit*) чи *верховенство закону* (франц.

la suprématie de la loi). Завдяки інтердисциплінарному рівню можна встановити, що правильним перекладом буде саме *верховенство закону*, оскільки говорячи юридичною мовою, закон - це адекватне **вираження права** в його офіційному визнанні.

Попри різні властиві труднощі конвенція підлягає перекладу. Більш того, переклад конвенцій є міждисциплінарним намаганням, навички якого можна вивчити та розвинути. Наприклад, загальнопоширений принцип, формулювання якого часто зустрічається при перекладі конвенцій Ради Європи «*non bis in idem*» означає, що особа не може двічі притягатися до відповідальності за вчинення одного злочину; або *rule of speciality* - *règle de la spécialité* - **правило «ad hoc»**, що означає в екстрадиційному провадженні, що є випадки, коли видана особа може переслідуватися, засуджуватися або затримуватися за інші правопорушення, ніж її було видано, вчинене до її видачі.

За теорією комунікативних актів юридичний дискурс складається з таких категорій: репрезентиви, які стверджують правду, включаючи свідчення, присягу, твердження, скаргу, заяву, комісиви, які зобов'язують агента зробити щось у майбутньому згідно з умовами, прописаними у контрактах і заповітах, експресиви, які виражають психологічний стан мовців чи їх ставлення до пропозиції включаючи вибачення, засудження, оплакування, картання, прощення, декларативи, чиє успішне виконання підтверджується відповідністю між їх пропозиційним змістом та реальністю, включаючи вирок, зізнання, обвинувальні акти, явки з повинною, директиви, тобто мовні акти, орієнтовані на майбутнє з метою змінити світ, змусити кого-небудь що-небудь зробити, накласти зобов'язання. [6:142]

При перекладі міжнародних інструментів перекладачі повинні враховувати, що угоди представляють інтереси багатьох або ж кількох держав-учасниць. Таким чином, дипломати для досягнення консенсусу часто вдаються до неточностей. Тому, перекладаючи міжнародні договори, варто уникати спроб пояснити нечіткості, незрозумілості та двозначності, адже таким чином можна порушити делікатно досягнутий баланс та наразитися на ризик невірно витлумачити намір сторін. Однак, є й інше питання, як перекладачу розрізнити навмисно допущену нечіткість з політичних цілей та часто досягнутого нелегким шляхом компромісу від неточності, спричиненої тим, що документ складала особи мовою, яка не є їх рідною.

ЛІТЕРАТУРА

1. Селіванова О.О. Лінгвістична енциклопедія / О.О. Селіванова. – П.:Довкілля-К, 2011. – 844 с.
2. Бондарко А. В. О стратификации семантики / А. В. Бондарко. - (Общее языкознание и теория грамматики: Материалы чтений, посвященных 90-летию со дня рождения С. Д. Кацнельсона. - СПб., 1998. - С. 51-63.)
3. Борисенко И.И. Английский язык в международных документах и дипломатической корреспонденции: учеб. пособие для студ. фак. междунар. отношен. и междунар. права/ И.И. Борисенко, Л. И. Евтушенко. – К.: Вища школа, 1992. – 343 с.
4. Потебня А. А. Мысль и язык. - Гл.3: Гумбольдт // Собрание трудов; Мысль и язык / А.А. Потебня. - М.: Лабиринт, 1999. - с.26-45.

5. Комиссаров В. Н. Практикум по переводу с английского языка на русский/ В. Н. Комиссаров, А. Л. Кораллова. – М.: Высшая шк., 1991. – 198 с.
6. Cao, Deborah. Translating Law. Topics in Translation: 33 / Deborah Cao. - Clevedon: MPG Books Ltd, 2007. - pp 1-83, 134-158.

УДК: 811.111:811.161.2'255.4

Сердюк Н.Ю.

(Переяслав-Хмельницький, Україна)

ПОРІВНЯЛЬНО-ЗІСТАВНИЙ АНАЛІЗ ВИРАЖЕННЯ ЗАПЕРЕЧЕНЬ *(на матеріалі оригіналу сучасного англійського художнього твору та його українського перекладу)*

Стаття присвячена результатам порівняльно-зіставного аналізу вираження заперечень на матеріалі оригіналу сучасного англійського художнього твору (J.K. Rowling “Harry Potter and the Half-Blood Prince”) та його перекладу українською мовою (за В. Морозовим). Визначаються основні засоби відтворення заперечень на основних рівнях мови.

Ключові слова: заперечення, порівняльно-зіставний аналіз, імпліцитність, мовний засіб, рівень мови, антонімічний переклад.

Статья посвящена результатам сравнительно-сопоставительного анализа выражения отрицаний на материале оригинала современного английского художественного произведения (J. K. Rowling “Harry Potter and the Half-Blood Prince”) и его перевода на украинский язык (за В. Морозовым). Определяются основные средства воспроизведения отрицаний на основных уровнях языка.

Ключевые слова: отрицание, сравнительно-сопоставительный анализ, имплицитность, языковое средство, уровень языка, антонимический перевод.

The article is devoted to the results of the contrastive-comparative analysis of expressing the negations on the basis of the modern English fiction (J.K. Rowling “Harry Potter and the Half-Blood Prince”) and in its translation into the Ukrainian language (by V. Morozov). The main means of the reproduction the negations at main levels of speech are defined in it.

Key words: negation, contrastive-comparative analysis, implicicity, means of language, language level, antonymyc translation.

Заперечення являє собою важливу мовну категорію, яка водночас є однією з основних розумових операцій. Заперечні конструкції в мові свідчать про високий рівень роботи мислення та є необхідним елементом комунікації. Така універсальність обумовлена прагненням людини до диференціації явищ дійсності та відбиттям цього процесу в мові, оскільки будь-яка мова має у своєму розпорядженні засоби для її вираження. Так, заперечення є багатограним явищем, яке, змінюючись разом з розвитком мови, потребує постійного всебічного комплексного вивчення та осмислення.

© Сердюк Н.Ю., 2012